

ABC of DE ZIEL DER DINGEN

1.

“Ik wil gaan spreken van gedaanten die in nieuwe werden veranderd. Goden, leen mijn werk uw adem (...)
Voordat er zee of land was en een lucht die alles toedekt,
Bestond er slechts één aanschijn der natuur in dit heelal.
Men sprak van Chaos, een primaire ongevormde massa,
Niet anders dan een bonk gewicht, een samenraapsel van
Slordige kiemen van niet goed gecombineerde dingen.”

(Ovidius, Metamorfozen, Boek I, 1-9)

ABC = ART BASICS for CHILDREN

2.

Elke beschrijving schiet te kort. Het is zoals theater: je kan het alleen begrijpen door erbij te zijn, het mee te maken. Het uitgangspunt van de werking van ABC is te vinden in de zeer persoonlijke geschiedenis van de bezieler, Gerhard Jäger: enerzijds de fascinatie die hij als kind had voor alles wat met kunst te maken had en zijn onmacht toen om daarmee om te gaan, zijn behoefte aan iemand die hem in de artistieke wereld kon inwijden en anderzijds het feit dat hij zelf vader werd en de behoefte voelde die voor hem zo waardevolle fascinatie voor kunst aan zijn eigen kinderen door te geven. In 1998 bouwde Gerhard Jäger vijf ‘werkstations’ op tijdens het Bronksfestival. Een station is een plek waar materialen van allerlei oorsprong aanwezig zijn om mee te werken. Maar daarmee weet je nog niet veel. Een station kan een leeshoek zijn met boeken die iets met dans te maken hebben: zoals in de ABCstudio opgebouwd in de tentoonstelling Rosas XX (2002) waar je moeders en kinderen samen gefascineerd kon zien kijken naar prenten van Matisse of Degas, naar foto’s van een regendans uitgevoerd door een primitieve stam in het oerwoud of van een paar dat zich overgeeft aan de meeslependheid van een tango, enzovoort. Een station kan ook een tekenhoek in het Klein Kasteeltje zijn waar een handvol vluchtelingenkinderen met een gids zich buigen over het gegeven ‘triptiek’ en die op drie aan elkaar gemonteerde kartons uitdrukking geven aan het beeld dat ze hebben van hun verleden (het land van oorlog en ellende waar ze vandaan komen, maar dat hun land is), hun heden (het leven van wachten, voorlopigheid en angst in het opvangcentrum) en hun toekomst (waar de meest verschillende gissingen en dromen samenstromen). Een volledig uitgebouwde ABC-studio bevat een hele reeks stations, zoals bijvoorbeeld de studio die geïnstalleerd is in HETPALEIS in Antwerpen. Over verschillende verdiepingen verspreid, vind je er een keuken, waar de kinderen hun eigen maaltijd bereiden; een plek met zandtafels en allerlei stenen; een kleine filmzaal waar je Flaherty’s “Nanook of the North” kan bekijken of een film waarin je Karel Appel aan het werk ziet of “Der Lauf der Dinge” van Peter

Fischli en David Weiss; een hoekje met de verzorgingstafel van de Hongaarse Emmi Pikler waar een hele filosofie aan verbonden is in verband met de ontwikkeling van gevoelens en zintuigen van de baby; een plek waar je Chinese schrijftekens kan leren schilderen en leren waar ze vandaan komen; een station met afbeeldingen van de huizen zoals die overal ter wereld worden gebouwd: je kan ze lokaliseren op de wereldkaart, het huis kiezen waar je het liefst in zou wonen en heel geheim op een briefje schrijven waarom je dat huis kiest; dat briefje steek je dan in een grote luciferdoos met daarop de afbeelding van het huis. Je kan er met de Luboks werken: Russische houtsneden die je een “leeg landschap” aanreiken waarin je via een collage van figuren een heel verhaal kan construeren of met het kleine Japanse Kamishibai-theatertje waarin je aan de hand van getekende panelen plus een tekst of een lied je verhaal vertelt; je kan Stonehenge nabouwen en daardoor misschien begrijpen wat een ritueel is; of een huis zonder muren helemaal zelf invullen of nagaan hoe een spin haar web ‘bouwt’. Als je dan moe bent, kan je op een tatami naar de voorbij jagende wolken gaan liggen kijken of je terugtrekken in de kleine met witte gordijnen omzoomde kamertjes waar je naar de stilte kan luisteren of met je ogen dicht een olifant kan tekenen... Enzovoorts...

Nieuwsgierigheid, verbeelding, geheugen, observatie, het vermogen van alle zintuigen: ze worden in ABC voortdurend wakker gemaakt, aangescherpt. Al deze stations zijn ‘handwerk’. Ze zijn door de mensen van ABC zelf gemaakt in eenvoudige, zuivere materialen. Over alles is nagedacht vanuit een liefde voor de kunst en een liefde voor de kinderen. Het is voor ABC alsof alle dingen ergens een ziel hebben, aangeraakt zijn door een soort goddelijke adem, een anima, een poëzie bevatten waarvoor iedereen ontvankelijk is of kan gemaakt worden. Achter de praktijk van ABC schuilt een filosofie, die zich niet als dusdanig - als een systeem of een theorie - poneert, maar die zich op intuïtieve wijze in het hele opzet genesteld heeft en waarvan we hier enkele elementen willen naar voren halen.

3.

Eigenlijk steunt elk leerproces, elke vorm van pedagogie op een paradox. Pedagogie veronderstelt 'overdracht' (van kennis, van technieken, van methodes, van ervaring...) van een leraar naar een leerling, van iemand die "weet" naar iemand die '(nog) niet weet'. Kennis en technieken laten zich wellicht nog met enig gemak overdragen; met methodes wordt dat al moeilijker: ze vragen om een inzicht vanwege de leerling dat hij alleen maar kan verwerven door een praktijk, door het toepassen van die methodes. Ervaring is niet overdraagbaar: je kan erover vertellen, een beroep doen op de verbeelding van diegene die luistert, hem motiveren, inzichten formuleren. Maar in essentie blijft ervaring iets dat je zelf moet opdoen. "Al doende leert men", zegt de volksmond. Elk mens moet in heel grote mate "opnieuw beginnen". De al dan niet opvoedbaarheid van de mens zal daarom steeds als vraag op onze filosofische agenda blijven staan. Een paradox is een tegenstelling waarvan de twee tegengestelde polen allebei even waar blijken te zijn. Een paradox kan je dus niet oplossen. Je kan alleen leren hem alle dagen in volle alertheid te beleven; telkens weer opnieuw te beginnen. De paradox oplossen zou immers willen zeggen: het ene uiterste gelijk geven ten koste van het andere; of het andere ten koste van het ene. Dus: een scheiding aanbrengen tussen die twee helften die slechts bestaan door mekaar, die mekaar wederzijds voeden. Het is makkelijker ze te scheiden dan te leven in hun spanningsveld. Ons leven zit vol van dat soort aangebrachte scheidingen. Constant worden we geconfronteerd met hun onvruchtbaarheid, met de nederlagen die we leiden omdat we het niet aandurven op de dunne draad van de paradox te gaan lopen. Als er al een omschrijving van de praktijk van ABC te geven is dan is het wel die van een voortdurend pogen om een aantal essentiële scheidingen in de wereld op te heffen en te leven mét de paradox.

4.

Eén van de belangrijkste scheidingen is die tussen de kinderen de volwassenenwereld. Precies deze scheiding komt in de actuele periode van commercialisering en mediatisering zeer sterk onder druk te staan. De kinderwereld is een segment van de commerciële markt geworden. Dankzij allerlei speciaal op het kind gerichte verkoopstechnieken worden een aantal technologische producten en bijproducten als 'onontbeerlijk' gepropageerd en werd het "kinderhuishouden" in korte tijd grondig gewijzigd. In het huis en vaak in de kinderkamer zelf staat niet zelden een PC met internetaansluiting, een geluidsinstallatie, een televisie en videorecorder, een game console enzovoort. Elk TV programma of film of CD die erin slagen een hype te veroorzaken, leveren een resem van gadgets op die "ieder kind moet hebben". Ook in kleding, schoolbenodigdheden en zelfs voeding worden specifieke producten naar het kind toe gepromoot. Deze opname in het in de hele wereld dominante (ver)koopcircuit confronteert het kind (cf. TV, internet, enzovoort) met thema's en feiten waarvan het vroeger gescheiden werd gehouden en zou volgens een aantal commentatoren (cf. Neil Postmans "The Disappearance of Childhood") het kind-zijn doen verdwijnen en aanleiding geven tot allerlei kwalijke tendensen. Er zouden geen geheimen meer zijn in het leven van het kind, want het zou alles weten, dus: meteen volwassen zijn. De toename van geweld in de wereld - en die toename is er, al was het maar

in onze perceptie: wie vandaag de film "West-side Story" opnieuw bekijkt, ziet een paar onschuldige straatjongens met wat messen spelen - wordt vaak toegeschreven aan de nefaste doorwerking van de invloed van misdaad- en oorlogsfilm en bepaalde videospelletjes op kinderen en jongeren. Geen enkel wetenschappelijk onderzoek heeft totnogtoe deze invloed en doorwerking al kunnen bewijzen. Maatschappelijke uitsluiting via armoede, werkloosheid, racisme, onderdrukking enzovoort spelen in die geweldtoename natuurlijk een veel doorslaggevender rol. Alhoewel spel- of 'human interest'(zo noemt men dat toch?)-programma's als "Big Brother", waarvan de kernvraag is "wie gaan we vandaag weer eens uitsluiten?", waarschijnlijk niet direct opvoeden tot tolerantie.

5.

Vanuit een erg sentimentele kijk op het kind, die zich nog steeds niet van Rousseau's romantische gedachtegoed in verband met opvoeding heeft losgemaakt, wordt er door heel wat volwassenen vandaag op gewezen dat de huidige maatschappelijke ontwikkelingen de 'zuiverheid' en de onschuld van het kind in het gedrang brengen, hen 'het geheim van het leven' ontnemen en dat daarom bescherming tegen en dus afscherming van de volwassenenwereld nodig zijn. Dat het streven naar 'zuiverheid' op welk vlak dan ook (bijvoorbeeld de zuiverheid van ras) een gevaarlijke onderneming is, heeft de geschiedenis afdoende bewezen. Een aantal critici op "üBUNG" van Josse De Pauw (dat-tussen haakjes- in de Theaterfestivalselectie van 2001 tegen zijn eigen intenties in in de sectie kindtheater werd ondergebracht) beriepen zich onder andere op het aantasten van de kinderlijke onschuld en zuiverheid. Maken kinderen dan thuis niet eens een feestje mee dat uit de hand loopt? Paren zij niet in zich zelf wreedheid en egoïsme aan tederheid en mededogen? Hebben zij er niet eerder baat bij hun ouders te zien als falende menselijke wezens dan als ongenaakbare perfecte modellen? De tendens in het kindtheater om onderwerpen als echtscheiding, ziekte en dood, racisme, seksualiteit enzovoort die voorheen taboe waren met kinderen bespreekbaar te maken is al een tijdje aan de gang. Onder invloed van de antiautoritaire pedagogie enerzijds en van het politieke theater uit de jaren zeventig anderzijds werd de voorheen uitsluitend 'lieve', geheimzinnige wereld van sprookjes en verhalen op weldoende wijze opengebroken (cf. bijvoorbeeld de invloed van het Berlijnse Griptheater). Maar deze antiautoritaire stroming is uiteraard veel ouder dan dat. In 1928 schreef Walter Benjamin naar aanleiding van een speelgoedtentoonstelling: "Terwijl lammetjesachtige paedagogen nog altijd dromen à la Rousseau najagen, hebben schrijvers als Ringelnatz en schilders als Klee het despotische en ontmenselijke aan kinderen begrepen. Ver van de aarde en ijskoud zijn kinderen. Na alle gevoeligheden van een herlevend Biedermeier staat Mynona met zijn advies uit het jaar 1916 meer dan ooit in het gelijk: "Willen uit kinderen eens ware kerels groeien, dan moet voor hen niets menselijks verborgen blijven. Hun onschuld zorgt onwillekeurig al voor alle mogelijke barrières, en later, als de barrières langzaam wegvalLEN, stuit het nieuwe op onvoorbereide gemoederen"". In verschillende artikels wijst pedagoog Bruno Vanobbergen erop dat de vermeende opheffing van de scheiding tussen kinder- en volwassenenwereld via de commercialisering

van het kind-zijn eigenlijk op een waanbeeld berust: de bevoogding van de kinderwereld, zo zegt hij, is wellicht nog nooit zo groot geweest, alleen verloopt zij meer via de markt dan via de ouders, maar die marktwereld wordt bij uitstek gecontroleerd door volwassenen. De nostalgie naar de paradijselijke onschuld van de kinderwereld, naar de zuiverheid van de onontgonnen mens wordt in dat licht waarschijnlijk in de eerste plaats een probleem van de volwassenen zelf, en dan vooral van de ouders die hun controle op datgene waarmee hun kind al dan niet geconfronteerd wordt verloren zien gaan. Meer dan vroeger worden zij wellicht met hun neus op een waarheid gedrukt die er altijd geweest is maar minder als dusdanig gepercipieerd werd: "de wereld voedt de kinderen op en niet de ouders alleen". Gelukkig maar. Het pakt altijd anders uit dan je denkt. Kinderen voeden in de eerste plaats zich zelf (én elkaar) op. Zij zijn, zoals Vanobbergen schrijft, geen passieve ontvangers of gewillige slachtoffers van de media-industrie, maar wezens die een keuze maken uit de indrukken, feiten, gebeurtenissen enzovoort waarmee ze in aanraking komen. "Ze eigenen zich toe", zegt Asja Lacis die in 1918 in Orel, in Rusland een kindertheater opstartte, "wat met hun ervaringen overeen komt". Tussen de wereld en het kind is een constante oncontroleerbare interactie aan de gang. Elk kind construeert zich een binnenwereld - vol geheimen - waar het de volwassenen maar node in toelaat. De videokunstenaar Bill Viola (een tentoonstelling van hem bezoeken met kinderen is heerlijk) wijst in verband met onze beeldcultuur op het belang van onze innerlijkheid, van wat wij zelf met beelden doen: "(...) the work exists not on the screen or within the walls of the room, but in the mind and the heart of the person who has seen it. This is where all images live."

6.

Een echte opheffing van de scheiding tussen kinderen volwassenenwereld lijkt ons pas mogelijk wanneer pedagogie niet meer als een eenrichtingsverkeer van oudere naar jongere wordt opgevat maar als een wederzijdse uitwisseling tussen twee ongelijke maar wel evenwaardige partners. Dit lijkt mij een van de basisprincipes van de filosofie van ABC, waarmee het zich inschrijft in de stroming van de antiautoritaire en zelfs van de ontwikkelingspedagogie. Les of hulp geven en les of hulp krijgen vormen binnen dat gedachtegoed een dialectische (mogen we dat woord vandaag nog gebruiken?) eenheid. Onvermijdelijk denk ik bij het werk van Gerhard Jäger bijvoorbeeld aan dat socialistische kindertheater van Asja Lacis kort na de Russische revolutie die de op straat zwerfende kinderen in Orel uit hun getraumatiseerde interesseloosheid haalde: "Ik wilde de kinderen zover brengen, dat hun oog beter zou zien, hun oor beter zou horen, hun handen uit het ongevormde materiaal nuttige dingen zouden vormen". Of aan het werk van Don Milani, de priester die in de jaren zestig in een klein Italiaans bergdorp de boerenkinderen die in het gewone onderwijs gezakt waren, opving: in zijn schooltje leerde diegene die iets wist of al begreep het aan de anderen - groot of klein, oud of jong dat maakte niet uit -, samen lezen en bespraken de kinderen dagelijks de krant en het eindexamen bestond erin dat een leerling heel alleen naar het buitenland vertrok om er te gaan werken en te bewijzen dat hij in een vreemde context, in een vreemde taal kon overleven. De brieven die die "laatstejaars" over hun ervaringen naar

huis schreven werden in de klas voorgelezen en gaven er opnieuw aanleiding tot discussie en uitwisseling. Of aan de vele ervaringen die Paulo Freire in zijn boeken beschrijft, zoals in Guinee Bissau in het midden van de jaren zeventig waar stadsscholen met leraars en leerlingen voor een tijdje naar het platteland verhuisden, er deelnamen aan het werk op het land en zo de waarde van arbeid en van het boerenleven leerden kennen en de boeren van hun kant met de kennis werden geconfronteerd die in het klaslokaal werd doorgegeven. Enzovoort. Zo gebeurt het toch ook in de keuken van ABC: de theorie en de praktijk van het koken vallen er samen. Het plezier van het eten maken en het eten zelf vormen één geheel. Of aan het ABC station waar met klei wordt gewerkt en waar je een van de volwassenen gidsen met plezier zelf voor het eerst met die materie ziet werken en ziet kijken naar hoe de kinderen het doen...

De weinige leraren die ons uit onze eigen opvoeding bijblijven, hebben, denk ik, allemaal iets gemeen: ze waren zelf gepassioneerd door wat ze vertelden, ze beléefden het ogenblik van de overdracht. Zo gaat het toch ook tussen jonge en oude acteurs: door samen gepassioneerd met iets bezig te zijn kan de zo verschillende ervaring van de ene misschien wel een weg vinden om bij de andere binnen te sijpelen. En is dat niet: de paradox van het opvoeden samen ten volle beleven? Gepassioneerd bezig zijn wil zeggen dat je opgaat in je praktijk, dat je vergeet wat pedagogie is, dat je 'iets' creëert dat communicatie heet. Talloos zijn de uitspraken van kunstenaars waarin zij het hebben over dat vergeten, over het onbewuste bewustzijn of het bewuste niet-bewustzijn van het creatieve moment. Wat in de pedagogie maar al te zeer over het hoofd gezien wordt, is dat de permanente ontwikkeling van de leraar even belangrijk is als die van het kind. Als de leraar stopt met zich zelf te ontwikkelen, wordt hij enkel doorgeefluik, verdwijnt zijn plezier, vervalt hij in routine. Wie als volwassene in de ABC studio rondloopt, wordt enthousiast over wat hij daar zelf zou kunnen leren en ontdekken en gaat beseffen dat opvoeding, naast het verwerven van een aantal noodzakelijke vaardigheden om in deze maatschappij te overleven, vooral gaat over datgene wat men zelf waardevol genoeg vindt om door te geven. De opvoeder moet de band met zijn eigen praktijk, met zijn eigen ontwikkeling kunnen behouden. In die zin vertrekt opvoeden altijd vanuit een zeer persoonlijke motivatie; zoals bij Gerhard Jäger: vanuit zijn eigen fascinatie voor kunst en zijn eigen vaderschap.

7.

Is ABC dan een model voor kunsteducatie of educatie in het algemeen? Is ABC dan te vermenigvuldigen, te veralgemenen? Wie in zijn werk kiest voor een poging om die reeds zo lang bestaande scheiding tussen theorie en praktijk op te heffen, wordt uiteraard vroeg of laat geconfronteerd met specifieke problemen in verband met het consolideren. Wat is theorie in essentie anders dan het benoemen, beschrijven van en reflecteren op een praktijk? Maar precies dit benoemen, beschrijven, reflecteren impliceert een eerste vorm van "vastleggen". Moet ABC zich zelf beschrijven, een systeem, een theorie construeren, zodat de verworven inzichten herhaalbaar worden, zodat ABC 'school' kan maken? Moet Gerhard Jäger als drager van de filosofie steeds in zijn eigen praktijk aanwezig blijven, een direct contact behouden met al zijn

gidsen of kan zijn pedagogie ook functioneren zonder de expliciete inbreng van hemzelf als eerste pedagoog? Gerhard Jäger: "Wat constant verandert zijn de ideeën, de werkvormen, de experimenten. Ik hoop dat onze 'liefde voor verandering' steeds zal blijven voortduren. Natuurlijk, als je een werkvorm vindt die aanslaat dan kun je die een tijdje laten meegaan, maar ik vind het belangrijk om het project steeds in vraag te stellen en te onderzoeken of er toch geen betere manieren kunnen ontwikkeld worden. Er zijn wel enkele dingen waar we aan vasthouden, maar toch vind ik dat we zelfs die moeten overdenken en in vraag stellen. Eigenlijk wil ik alles overdenken en in vraag stellen." Deze problematiek, deze vragen doen veel denken aan diegene die Ritsaert Ten Cate zich stelde nadat hij gedurende enkele jaren de school Dasarts (tweede fase kunstonderwijs in Amsterdam) had uitgebouwd: ook in deze structuur was de voortdurende herdefiniëring tot norm geworden; maar: "hoe lang hou je deze uiterst arbeidsintensieve instelling vol?", vroeg hij zich af. Hoe lang blijft dat vruchtbaar? Bestaat pedagogie wel? Of zijn er enkel pedagogen? Gaat het dan uitsluitend om die enkele bijzondere leermeesters die men zich altijd zal blijven herinneren, zoals Fernand Schirren, de ritmeleraar van Mudra en P.A.R.T.S., er één was of die wonderlijke Nederlandse stempedagoge Madeleine Lehning die een zevental jaren geleden overleed, maar over wie vele acteurs nu nog spreken? In het begin van haar carrière was ze aangesteld als logopediste in een kinderziekenhuis waar ze met debieltjes en imbecieltjes werkte. Madeleine Lehning: "Er was een jongetje dat zelf de trap niet opkon. Hij moest gedragen worden. Ik wist eerst niet wat ik met hem moest doen. Ik heb een papiertje genomen en dat naar hem toe geblazen. Dat vond hij fantastisch. Hij blies terug, met allemaal spuug erbij. Daarna is dat een watje geworden. Op een gegeven moment stond hij op van zijn stoel, hield zich vast aan de tafel om het watje naar me toe te blazen. Telkens hij blies ging hij op zijn benen staan. Aan het einde ging hij zelf de trap op. Dat is allemaal adem geweest. En plezier. Dit is niet zo sensationeel als het klinkt. Ieder therapeut of logopedist maakt zulke dingen mee. Dat het lukt, komt niet door een methode of een techniek. Het is zoeken, zoeken. Proberen iemand naar je toe te trekken. Vertrouwen winnen. Ik kan daar niet over theoretiseren. Dat kan ik echt niet." Bevlogen pedagogen zijn echter zeldzaam. Met hen alleen redden we het niet. Theorie, veralgemening, systematisering van het spontane/ het individuele blijven nodig. Ook tussen orde (het gebied van de volwassenen?) en chaos (het gebied van de kinderen?) moet de rode draad van de paradox bewandeld worden. De pedagogie moet haar uitgangspunten, principes, filosofieën steeds weer opnieuw formuleren, steeds weer opnieuw de spanning aangaan tussen theorie en praktijk: zij kunnen niet zonder mekaar, zij zijn slechts vruchtbaar als twee-eenheid. Leven met die paradox veronderstelt een voortdurende alertheid: als de emotie uit de structuur verdwijnt, als routine zich installeert én onnadenkendheid, als het plezier in het doen wegslinkt, is het tijd stil te staan, de zaken te herbekijken en eventueel over een andere boeg te gooien. In de pedagogie kan theorie niet gebruikt worden om ervaringsstadia over te slaan, om een kortere weg te nemen. Opvoeden is telkens weer een route zonder shortcuts en met heel veel omwegen. Opvoeden is het steeds weer het balanceren op de dunne draad tussen openlaten en toch bepalen.

8.

Met dat alles hebben we in feite nog maar weinig over kunst gezegd. Ik weet niet welke opleiding Gerhard Jäger zelf heeft gehad. In feite doet dat er niet toe. Ik zou me ook een ABC-studio kunnen indenken die compleet door een bioloog, een antropoloog of zelfs een geneesheer wordt ingevuld. Dat de kunsten het richtsnoer zijn vergroot echter de mogelijkheden van deze pedagogie op exponentiële wijze. Bovendien is kunsteducatie een verwaarloosd broertje in de actuele opvoeding, die zich steeds meer richt naar die vaardigheden waarmee men snel 'rijk en beroemd' kan worden in deze maatschappij. Via de kunsten worden de zintuigen, de verbeelding, het geheugen, de creativiteit aangesproken; worden de kinderen in contact gebracht met een rijkdom aan vormen en materialen, worden gevoeligheid en ontvankelijkheid ontwikkeld, én de zin voor het nieuwe, het andere, het mooie... Je leert er dat je met een steen een heel verhaal kan vertellen, dat je innerlijk verandert als je een masker opzet, dat de tekening van je vriendje er heel anders uitziet dan de jouwe maar ook heel mooi is. Je leert er vooral: heel veel vragen te stellen. In ABC is er voor alles veel tijd en veel plaats. Tijd en plaats om elkaar te leren kennen. Tijd en plaats voor plezier, voor graag doen, voor kiezen, voor geheimen. Tijd en plaats om de poëtica te ontsluiten die zich in de mensen en de dingen bevindt. Tijd en plaats om over het onzegbare te spreken en te blijven spreken en om uit de ongevormde massa der dingen een wereld te creëren. Tijd en plaats voor metamorfose. ABC = de eerste letters van het alfabet. ABC = ART BASICS for CHILDREN. Maar de C verwijst niet alleen naar de kinderen maar ook naar critical, naar het vragen stellen én naar communicatie. De B van Basics is ook die van Bewustzijn en de A is naast de eerste letter van Art ook die van Antropologie en van Anima, de ziel der dingen.

Marianne Van Kerkhoven